

DE SABBAT

Toespraak Kees Kok

Ekklesia Amsterdam, 4 oktober 2020

1.

Over de sabbat willen wij het vandaag hebben, over die dag van zachtheid, van 'zien wat is', van licht en inzicht, van rust en vrede. We lezen drie even eenvoudige als veelzeggende gedichten over de sabbat van de grote Joodse dichteres Rose Ausländer die bijna de hele vorige eeuw leefde, en overleefde. Hier het eerste.

Sabbat III

*Heden is
de huid van de aarde
zacht*

*het mes slaapt
het vuur slaapt*

*Op mijn moeders kruin
de vredesengel
waakt over het huis*

*Wittebrood en wijn
Gast
onze koning*

*Wij zingen
de zevende dag
wij roemen de rust*

2.

Sabbat. De huid van de aarde is zacht, er wordt niet geploegd, gezaaid, geoogst. De aarde mag uitrusten, slapen, net als het mes dat snijdt van geen kant en het vuur dat niet wordt opgestookt. Alleen de zeven kaarsen branden in de menora. Op het hoofd van de moeder waakt de vredesengel over de vrede in het hart van het huis. Al is er overal oorlog rondom, al dreigen er pogroms, heersen dictaturen, hongersnoden of pandemieën, op de zevende dag heersen in huis rust en vrede. En in het hart van sabbat staat de maaltijd(: een uur genade en waarheid), als het kan met wittebrood en wijn, al is het maar een korst, een paar druppels. De gast, de vreemdeling, is onze koning. Er staat altijd een lege stoel voor hem klaar. Wie weet is het Elias, of de messias zelf. Wanneer verschijn je nou, messias?, vraagt een jiddisch liedje. 'Maak je geen zorgen. Als ik vandaag niet kom, dan kom ik morgen,' is het antwoord.

En zo wordt al duizenden jaren sabbat gevierd: aan de verwachting komt er geen eind, en de vervulling blijft uit. Volgens de christenen is de

messias met Jezus van Nazaret al gekomen, en zeker is wel dat de verwachting van de messias door hem tot ons - tot de 'volkeren' is gekomen. Maar geluk en vrede overal zijn nog lang niet gekomen, ook niet - zeker niet - na de vervanging van de sabbat door de zondag, na twee millennia eucharistie en avondmaal.

3.

Wanneer komt nu eindelijk de echte sabbat, de definitieve? Nee, niet de eeuwige sabbat in de hemel, maar hier op aarde! Daarover gaat het tweede sabbatgedicht van Rose Ausländer. Er komt een dode karper in voor, die bestemd was voor de *gefillte fisj*, een traditioneel Joods sabbatgerecht; die is intussen van al dat wachten in zijn kom gestorven. Ook de rabbi heeft geen antwoord op die vraag 'wanneer', maar hij bidt stug door, hij *bensjt gebeden* - *bensjt* komt van benedicere, zegenen - hij telt zijn zegeningen, murmelt *sjalom* en nog iets onverstaanbaars, iets Hebreeuws.

SABBAT II

*Geslepen spiegel
in de vijver
kamt de zon
haar haar*

*Ik vang vissen
gooi ze terug
in het water*

*Alleen de spiegelkarper
bewaars ik in een glazen bol
voor sabbat*

*en wacht
een week
een jaar
tien jaar*

*De karper
ligt op zijn rug
De rabbi bensjt
gebeden*

*Wanneer is het sabbat
vraag ik*

*Altijd
in de hemel*

Hier rabbi

hier wanneer

*Sjaloom
murmelde hij
en nog een paar
Hebreeuwse woorden
Ik versta ze niet*

4.

Sabbat betekent pauze, ophouden, stoppen met werken en zwoegen. De sabbat is een grootse uitvinding van het Joodse volk. 'Een paleis in de tijd' wordt zij wel genoemd. En niet alleen voor de Joden. Wat zouden wij zonder sabbat moeten, zonder één dag per zeven rust, zonder het besef dat het leven meer is dan werken alleen, meer dan een 24/7-economie die draait op flitskapitaal en flexwerk.

Aan sabbat doen - op gezette tijden ophouden, stilstaan, je bezinnen, is broodnodig - niet alleen om uit te rusten van de werkweek, maar ook om ons te herinneren aan de oorspronkelijke bedoeling, de echte zin van het leven: vrijheid en geluk, gerechtigheid, brood, liefde, waardigheid voor al wat leeft, de mens in evenwicht met heel de natuur, de flora en de fauna, heel die tuin waarin wij in den beginne, dus in beginsel voor altijd, zijn neergezet.

Het woord *corona*, 'kroon' is in het Italiaans, behalve een nieuw angstwoord, ook een oude muziekterm. Het betekent *fermate*, oponthoud, halte en wordt aangegeven met een boogje boven een muzieknoot - een kroontje dat 'aanhouden' zegt, pas op de plaats. Voor veel mensen is dit genadeloze corona-bewind een lege, stilstaande tijd, van niet kunnen werken, niet vliegen, niet feesten. Maar er zijn er ook die het zien als een tijd van hoognodige bezinning, van heroriëntatie, een lange, volle sabbattijd. Zij hopen dat deze bezinning zal leiden naar een betere, rechtvaardiger samenleving, en rust zal brengen aan onze geschonden aarde, de smeltende polen, de uitslaande branden, de verstopte lucht. En, net als eertijds door de profeten, klinkt de waarschuwing: als jullie aan die oproep tot bezinning geen gehoor geven, - als wij niet ophouden met de vermarkting en de verpesting van alles wat voor mensen van elementaire waarde is - eten, drinken, wonen, zinvolle arbeid, de aarde, de lucht en het water - dan krijgen we onherroepelijk te maken met ontelbaar veel miljoenen werkloze hongerende daklozen. Niet langer alleen in Afrika en India, maar ook in Amerika en Europa. Dan zullen alle grote wereldsteden veranderen in Moria's. Dat is geen doemdenken meer, je ziet het aankomen, het is al begonnen.

Misschien heeft u de tentenkampen gezien van de daklozen in Vancouver, in die triest stemmende serie over Canada.

5.

Honderd jaar geleden probeerde de verse Sovjet-Unie zijn communistische Internationale aan Polen op te dringen, zonder zich om mensenlevens te bekommeren. De Russisch-Joodse schrijver en oorlogscorrespondent

Isaak Babel ontmoette toen, in het grotendeels uitgemoorde stadje Shitomir, de oude Jood Gedalja in zijn winkeltje. Hij schrijft:

“De oude man verstomde, en wij zien de eerste ster haar loop nemen langs de melkweg. ‘De sabbat doet haar intrede,’ zegt Gedalja plechtig, ‘De Joden moeten naar de tempel, meneer kameraad,’ zegt hij en staat op. ‘Breng een paar goede mensen naar Shitomir. Ach onze stad heeft er dringend behoefte aan, er is een schrijnend gebrek aan goede mensen. Breng ze mee. Wij zijn hier heus niet gek. Wij weten ook wel wat de Internationale is – ook ik wil een Internationale van goede mensen. Iedere ziel moet worden geregistreerd en moet het grootst mogelijke voedselrantsoen krijgen. (...)

De Internationale, meneer de kameraad, ik weet niet waar deze Internationale naar smaakt.’

‘Ze smaakt naar buskruit,’ antwoordde ik de oude man, ‘en ze is gekruid met bloed.’

En daar trad uit het donkerblauw de jonge sabbat te voorschijn en ging op Gedalja’s stoel zitten. Die knoopte zijn jas dicht en ging heen, klein, eenzaam, in zichzelf gekeerd, zwarte cilinderhoed op zijn hoofd en een groot gebedenboek onder de arm. De sabbat was begonnen, en Gedalja, grondlegger van een onmogelijke Internationale, ging bidden in zijn tempel.”

6.

Als wij de sabbat niet in ere houden, als wij niet willen horen, zullen de nieuwe verworpenen der aarde van alle landen opstaan en hun recht op een fatsoenlijk leven afdwingen. Een nieuwe Internationale. En god geve dat het een Internationale van goede mensen zal zijn, voor wie *all lives matter*, zwart en wit, vrouw en man

Het derde en laatste sabbatgedicht van Rose Ausländer gaat over allen die de sabbat in ere willen houden: alle zielen, alle cellen. die opengaan om haar licht in zich op te nemen. Leden van een over de hele wereld verspreide, verborgen sabbatgemeente, ‘oplichtende punten in de kosmos van de sabbatsrust’. Een Internationale van goede mensen.

SABBAT I

*Gras en zonneloof
het goudgekamde parkhaar van de stad
doorschemert de dag van rusten
De huizen houden hun adem in*

*Ik ben een cel van de metropool
Mijn belangrijke verwanten
de stratenaderen
lichten op in het lichaam van mijn stad
Ik ben een oplichtend punt
in de kosmos van de sabbatsrust*

*Niet dat ik de haast
van de honderd uren
de eeltige week ben vergeten
De nachtmerrie van alledag
houdt mijn cel gesloten
Maar de sabbat opent haar
om zijn licht erin onder te brengen
Ook klinkt hij
Hij heeft alle celvaten nodig
om ze met klanken te vullen
als zakken met wijn
De klank smaakt naar bourgogne*

Kort muzikaal intermezzo

7.

Als de nachtmerrie van alledag - de 'eeltige week' - ons met stomheid slaat,
en ons gesloten houdt, opgesloten in onszelf:
moge de sabbat - in welke vorm ook - ons dan openen
en onze cellen vullen met licht en met klanken,
als zakken wijn met de smaak van bourgogne.

dat wij kiemcellen mogen zijn van een nieuwe wereld.

dat wij ooit deel mogen uitmaken van de Internationale van goede mensen.

Daartoe zegene ons de God die heeft gezegd:

*Als je je pas inhoudt vanwege de sabbat
en afziet van zakendoen
leeg vermaak
en loze praatjes,
als je de dag die ik heb geheiligd eer aandoet
dan zal je vrede vinden in mij
en zal ik je laten vliegen
over de hoogste hoogten der aarde.
(naar Jesaja 58:13-14)*

Dat deze woorden ons troosten
dat het zo moge zijn.